

ERMENİ SOYKIRIMI HAKKINDAKİ GERÇEKLER

(The Realites About So Called Armenian Genocide)

Prof. Dr. Mehmet SARAY*

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin asırlarca Ermeni Milleti'ne karşı gösterdiği hoşgörü ikliminde Ermeniler, en üst düzey devlet memurluklarına geldiler ve sadık teba onuruna eriştiler. Ancak bu mutlu tablo, Osmanlı Devleti'nin bütün gayretlerine rağmen bozuldu. Osmanlı Devleti, 19. asır boyunca yaptığı ekonomik, sosyal ve idarî reformlarda başarılı olamayınca başta İngiltere, Fransa ve Rusya'nın hedefi haline geldi. Başta Rusya olmak üzere, İngiltere ve Fransa, kendi emellerini gerçekleştirebilmek için Osmanlı Türkiyesi'nde yaşayan gayri Müslimlere, özellikle Ermenilere istiklâl vaad ederek, onları Osmanlı İdaresi aleyhinde kışkırtmaya başladılar. Ermeniler kurmuş oldukları çeşitli komiteci örgütler aracılığıyla da pek çok masum insanı katlettiler.

Osmanlı Devleti'nin bütün uyarılarına rağmen katliamlarını artırarak sürdürdüler. I. Dünya Savaşı'nda Sarıkamış faciasından da güç alarak İngiltere, Fransa ve Rusya ile işbirliği yaptılar. Tüm bu yaşanmaması gereken olaylar sonucu Osmanlı Devleti, vatandaşlarının can ve mal güvenliklerini temin etmek için Ermenileri Suriye ve Lübnan taraflarına zorunlu iskânâ tabi tuttu. Bu iskân için her türlü imkânı sağladı ise de bazı istenmeyen olayların yaşanmasını engelleyemedi. Ermeniler üzerinde büyük devletlerin oyunları sona ermedi. Milli Mücadele ve sonrası da bunların faaliyetleri sürdü. Asala vasıtasıyla Türk diplomatları şehit edildi. Sözde Ermeni iddialarını Türkiye'nin kabul etmesi gerektiği sürekli olarak gündemde tutuldu. Türkiye'nin bu iddiaları etmesi asla söz konusu değildir. Konu tarihçilerin ortak çalışmalarıyla sağduyulu yaklaşımlarla işbirliği içinde çözümlenmelidir.

Anahtar kelimeler: Rusya, İngiltere, Fransa, Ermeniler, Asala.

ABSTRACT

Because Ottoman Empire had a great tolerance for Armenians for centuries, they became high level officials and a great loyal citizens in

---

* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı.

Ottoman Empire. But this happy position of Armenians was destroyed in spite of Ottoman State's great efforts. Because of economic, social and administrative reforms ruin of Ottoman State during 19. century, it became a target of France, Russia and England. Especially Russia, England and France promised independence to non-muslim people, especially to Armenian in Ottoman State. They provoked them against Ottoman State. Armenians murdered lots of people with the help of committee organisation that they had established before.

In spite of Ottoman State's warnings, they went on murdering Armenians had a relationship with England, France and Russia with the help of Sarıkamış calamity in the first World War. Consequence of all these negative events, Ottoman Empire took measure for its citizens forced Armenians for settling to Syria and Lebanon Ottoman State provided all of the facilities for this settling but couldn't prevent some negative events during settling. Strong countries didn't stop the game on Armenians. After National Struggle, these events went on with the help of Asala Turkish diplomats are killed.

Turkish acceptance of so called Armenian claims are still in agenda. Turkish acceptance of Armenians claims is not possible. This must be solved with the help of historians studies in common and common sense approach.

Key words: Russia, England, France, Armenians, Asala.

***

SÖZDE ERMENİ SOYKIRIMI HAKKINDAKİ GERÇEKLER

Bir söylem vardır: Bir insana kırk defa deli dersiniz o insan aklından şüphe etmeye başlar. Ermenilerin 90 yıldır Türkiye aleyhinde söyledikleri yalanları bir gerçekmiş gibi kabul gördü. Peki gerçek ne idi. İzin verirseniz bu hususta ilgili kurumların bilhassa Türk Tarih Kurumunun âtıl tutulumlarına isyan ederek bir Türkçe bir İngilizce kitap yazan ve mensup olduğum İstanbul Üniversitesinde uluslar arası bir sempozyum tertip ettiren ve Ermeniler ile ilgili üç doktora tezini yaptıran bir tarihçi ve 5 aylık Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı olarak Atatürk'ün şu tespitlerini dikkatinize sunmak istiyorum.

Osmanlı Türkiye'sini aralarında paylaşmaya karar veren¹ Batılı Emperyalist Devletler bir taraftan Ermeniler ve Rumlar başta olmak üzere gayrimüslim unsurları Türkiye aleyhinde tahrik ederken diğer taraftan da Türklerin Hristiyan milletleri kötü davrandığı ve zulm ettiğini yaymışlardır.

¹ Geniş bilgi için Bkz.: A. Hurşit Tolon, I. Dünya Savaşı Sırasında Taksim Anlaşmaları ve Sevr'e giden yol, ATAM, Ankara 2004.

XIX. yüzyıldan XX. yüzyılın başlarına kadar devam eden bu Türk aleyhtarı yazılar ve sözler Milli Mücadele yıllarında en yüksek seviyeye çıkmıştı. Her ne kadar kilise ve bazı aydınlar Türk aleyhtarı bu kampanyanın öncülüğünü yapsalar da politik alanda bu iddiaları en çirkin bir şekilde yürütenler ise Lloyd George ve Georges Clemenceau olmuştur². Bu gerçek dışı iddiaları yayanlara Atatürk şöyle cevap veriyordu:

“Milletimiz aleyhinde söylenenler bütünüyle iftiradır. Milletimizin zalim olduğu iddiası baştanbaşa yalandır. Hiçbir millet, milletimizin daha çok yabancı unsurların inanç ve adetlerine riayet etmemiştir. Hatta denebilir ki, başka dinlere mensup olanların dinine ve milliyetine riayetkâr olan yegâne millet bizim milletimizdir.

Fatih, İstanbul’da bulduğu dinî ve millî teşkilatı olduğu gibi bıraktı. Rum Patriği, Bulgar Eksarhı ve Ermeni Kategikosu gibi Hıristiyan din reisleri imtiyaza sahip oldu. Kendilerine her türlü serbestlik verildi. İstanbul’un fethinden beri, Müslüman olmayanları mazhar buldukları bu geniş imtiyazlar milletimizin dinen ve siyaseten dünyanın en büyük müsaadekâr ve civanmert bir milleti olduğunu ispat eden en büyük delilidir.”³

Müslüman olmayan bazı azınlıkların yabancı entrikalara kapılarak elde ettikleri ayrıcalıkları kötüye kullanarak, Müslümanlara karşı, vahşiyane saldırılarda bulduklarını ve başlarına dert açtıklarını ifade eden Atatürk, esas Avrupa ülkelerinin başka dinlere ve milliyetlere zulmettiğini hatırlatmıştır. 26 Şubat 1921’de Amerikalı gazeteci Clarence K. Streit’in sorusu üzerine Atatürk, Ermenilerin ve Rumların yaptıkları katliamları şöyle anlatmıştır: **“Düşmanca ithamda bulunanların sürdürdükleri büyük mübalağalar dışında Ermenilerin tehciri meselesi aslında şuna inhisar etmektedir:**

Rus Ordusu 1915’de bize karşı büyük taarruzunu başlattığı bir sırada o zaman Çarlığın hizmetinde bulunan Taşnak Komitesi, askeri birliklerimizin gerisinde bulunan Ermeni ahalisini işyan ettirmişti. Düşmanın sayı ve malzeme üstünlüğü karşısında çekilmeye mecbur kaldığımız için kendimizi daima iki ateş arasında kalmış gibi görüyorduk. İkmal ve yaralı konvoylarımız acımasız bir şekilde katlediliyor, gerimizdeki köprüler ve yollara tahrip ediliyor ve Türk köylerinde terör hüküm sürdürülüyordu. Bu cinayetleri işleyen

² T. Zafer Tunaya, Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri, İstanbul, 1996, s. 102.

³ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, s.8-9.; Türklerin diğer milletlerin dinine ve kültürüne gösterdiği hoşgörü hakkında bkz., M. Saray, Türklerde Dini ve Kültürel Hoşgörü, Atatürk ve Laiklik

saflarına eli silah tutabilen bütün Ermenileri katan çeteler, silah, cephaneye ve işe ikmallerini, bazı büyük devletlerin daha sulh zamanından itibaren kendilerine kapitülasyonların bahsettiği dokunulmazlıklardan istifade ve bu maksada matuf olarak büyük stoklar husule getirmeye muvaffak oldukları Ermeni köylerinde yapıyorlardı.”

“İngilizlerin sulh zamanında ve harp sahasından uzak olarak İrlanda'ya reva gördüğü muameleye hemen hemen kayıtsız bir şekilde bakan dünya efkari, Ermeni ahalinin tehciri hususunda almaya mecbur kaldığımız karar için bize karşı haklı bir ittihama bulunamaz.”

“Bize karşı yapılmış olan iftiraların aksine, tehcir edilmiş olanlar hayattadır ve bunlardan ekserisi şayet İtilaf Devletleri bizi tekrar harp etmeye zorlamasa idi evlerine dönmüş olurlardı.

“Gerek umumi harp sırasında gerek mütarekeden sonra Ermeniler ve Rumlar tarafından Müslüman ahaliye yapılan mezalim üzerinde durmak uzun bir hikaye olur.

“Brest Litovsk Muahedesi'nin akdini müteakip Rusların Şark Vilayetlerimizi tahliye başladıkları sırada Ermeni çetelerinin yapmış oldukları katliam ve tahribat kafi derecede herkesin malumudur.

“Yunanlılara gelince: İzmir'in işgali sırasında öyle cinayetler işlemişlerdir ki, Yunanistan'ın müttefiki İtilaf Devletleri tarafından tescil edilmiş bulunan ‘İtilaf Devletleri Tahkikat Komisyonu’ üyeleri bile 1919 sonbaharında bu vilayeti baştan başa kat ettikten sonra hazırladıkları raporda, Yunan makamları aleyhinde son derece ağır tenkitlerde bulunmuşlardır. Yunanlıların işgal ettiği diğer bölgelerde her yaş ve cinsiyetten on binlerce Türk katledilmiştir.”⁴

Atatürk'ün anlattığı bu tarihî gerçekleri inkar edenler olduğu gibi, Türk ve Ermeni halklarının birlikte dostça yaşadıkları devirleri de hiç nazarı itibara almamaktadırlar. İzin verirsiniz Türk-Ermeni ilişkilerinin tarihî seyrini şu şekilde arz etmek istiyorum:

Güney Kafkasya'dan Doğu Anadolu'ya doğru uzanan bölgede yaşayan Ermenilerin, eski çağlarda kurduğu devletler ya Bizanslılar, ya da İranlılar tarafından yıkılmıştır. Ermeniler, devletlerini kaybetmekle kalmamış, eski çağların bu iki imparatorluğunun acımasız baskılan ile muhtelif yerlere dağıtılmış ve sürgünlere gönderilmiştir. Bu siyasî baskıların

⁴ Metnin tamamı için Bkz.: Atatürk'ün Milli Dış Politikası, C. I, (1919-1923), Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1981, S. 259-276.

ardından, Bizans'ın uyguladığı dinî baskılar Ermenilerin dramını ve mutsuzluğunu daha da arttırmıştır.

Türkler, 1071 Malazgirt Savaşı'nda Bizanslıları yenip, bölgeye hakim olunca, Ermenilerle tanışmıştır. Türklerin gösterdiği dinî ve kültürel hoşgörü, ekonomik ve Ticarî serbesti Ermeni halkını o kadar memnun etmiştir ki, zamanla Türklerle Ermeniler, et-tırnak emsali, birbirinden ayrılmaz dostlar haline gelmişlerdir. Selçuklu çağında başlayan bu birliktelik, bazı fasılalardan sonra, Osmanlı çağında da devam etmiştir. Ermeni halkı her alandaki çalışkanlığı ve başarıları ile Türklerin sevgisini ve güvenini o kadar kazanmışlardır ki, Osmanlı idarecileri, onlara, "millet-i sadıka", yani Türk devletine ve milletine en sadık dost halk unvanını vermiştir.

Ermeniler, ister Gregoryan, ister Katolik, ister Protestan olsunlar, dinlerini, dillerini, kültürlerini, örf ve adetlerini serbestçe yaşadıkları gibi, Rumlar ve Yahudilerle birlikte Osmanlı ekonomisinin ve ticaretinin motoru haline gelmişlerdir. Bu çalışkanlıkları ve başarıları dolayısıyla zengin ve mutlu bir hayata kavuşmuşlardır. Bir Ermeni din adamının da dediği gibi, hayatlarının en mutlu dönemini Osmanlı idaresinde yaşamışlardır⁵. Ticarî hayatın yanı sıra, sanat, musikî, eğitim ve idarecilik alanlarında da büyük basanlar elde etmişlerdir.

Fakat, Fransız İhtilâlinde sonra ortaya çıkan milliyetçilik akımları ve büyük devletlerin baskılarıyla Rumların istiklâlini kazanarak bir devlet sahibi olması, Sırp'ların ve Bulgar'ların silâhlı mücadele ile aynı yola girmesi, bu arada Ermenileri de silâhlı mücadeleye sevk etmiştir. Doğal olarak, hem Türkiye'de yaşayan ve hem de Avrupa ülkelerine yerleşmiş zengin ve aydın Ermenileri tesir altına almıştır. Osmanlı ticaretinde rekabet yaptıkları Rumların devlet sahibi olması, haklı olarak Ermenileri "Ne için bizim de müstakil devletimiz olmasın?" düşüncesine sevk etti. Bu fikirler, Osmanlı Türkiye'sinde açılmış olan yüzlerce misyoner okulunda, Ermeni dili ve kültürünün yanı sıra, hürriyet, vatan ve istiklâl gibi fikirlerinde öğretilmesi ile Ermeni gençleri arasında hızla yayılmaya başladı.

Bu gelişmelerin farkına varan Osmanlı idarecileri Tanzimat ve İslahat Fermanları ile, başta Ermeniler olmak üzere bütün Hıristiyan halklara daha geniş haklar verdi. Bununla da yetinmeyen Osmanlı idarecileri, hem Ermenileri daha da memnun etmek, hem de yabancı devletlerin müdahalesine fırsat vermemek için "Ermeni Milleti Nizamnamesi"ni neşrederek, Ermenilere kendi kendilerini idare edebilecek bir nevi otonom statü verdiler. Bütün bu gelişmelerden, Osmanlı Türkiye'sinde yaşayan Ermenilerin büyük çoğunluğu memnun oluyordu.

⁵ Y.G.Çark, Türk Devleti hizmetinde Ermeniler (1453-1953), İstanbul 1953, Sayfa 44-48.

Ne var ki, Osmanlı Devleti'nin, 19. asır boyunca yaptığı ekonomik, sosyal ve idarî reformlarda başarılı olamayışı, tam bir sömürgeci-emperyalizm çağının başladığı o devirde, bu devleti rakiplerinin ana hedefi haline getirmişti. Başta Rusya olmak üzere, İngiltere ve Fransa, kendi emellerini gerçekleştirebilmek için Osmanlı Türkiye'sinde yaşayan gayri Müslimlere, özellikle Ermenilere, istiklal vaad ederek, onları Osmanlı idaresi aleyhinde kışkırtmaya başladılar. Rus İdaresi'ndeki Tiflis'te kurulan Taşnak, İsviçre'de kurulan Hınçak komitelerini eğiten, onları manen ve maddeten destekleyen sömürgeci devletler, bu iki militan grubun Türkiye'deki Ermenileri örgütleyerek devlet aleyhinde ayaklanmalarına ve pek çok masum insanın ölümüne sebep olmuşlardır.

Bu gelişmeler, hem Osmanlı Devleti'ni ve hem de Türk halkını şoke etmiş ve son derece üzmüştür. Osmanlı yetkilileri Ermeni halkını isyanlara teşvik etmemesi için bu komite yöneticilerini ve Ermeni din adamlarını ikaz etmiş ise de, bir netice alamamışlardır. Asırların içinde kurulan dostlukları, karşılıklı saygı ve güveni bozan bu isyancı Ermenilere Türk halkı haklı olarak güvenmiş ve kırılmıştır. Hele Ermenilerin, I. Dünya Savaşı'nda İngiltere, Rusya ve Fransa ile işbirliği yapmaları, Türk halkını ve yöneticilerini kızdırmıştır. 1914 sonlarında Enver Paşa'nın Ruslara karşı başlattığı Doğu seferinde 90.000 kişinin hayatını kaybetmesi, bir müddet sonra başlayan Çanakkale muharebelerinin bütün şiddetiyle devam etmesi, Türk askerî ve sivil yöneticilerini büyük sıkıntılar içine sokmuştu. İşte bu sıralarda Doğu Anadolu'daki Ermenilerin hem Ruslarla işbirliği yapmaları ve hem de isyan etmeleri, Osmanlı hükümetini zecrî tedbirler almaya sevk etmiştir. Bölgede asayişini temin etmek ve Doğu cephesindeki askerî birliklerin geri emniyetini sağlamak için, Osmanlı hükümeti Orta ve Doğu Anadolu'da yaşayan Ermeni halkından terör ve isyana destek vermiş olanları buldukları yerlerden alıp, Suriye ve Lübnan taraflarına mecburi iskana tabi tutmuştur. Osmanlı Devleti, harp esnasında her devletin alabileceği ve aldığı bu karan, yasal prosedürü içinde uygulamıştır⁶. Ama bütün gayretlerine rağmen, ulaşım vasıtalarının yetersizliği, göçmenlerin emniyetini sağlayacak görevlilerin yetersizliği, kış şartları ve hastalıklar yüzünden bu göç ve iskan esnasında pek çok üzücü olayın meydana gelmesini önleyememiştir. Her ne kadar hükümet, vazifesini yapmayanları cezalandırmış ise de, ortaya çıkan üzücü olayları telafi edememiştir. Bu menfi gelişmeler üzerine hükümet, önce bazı bölgelerde göçü durdurmuş ve daha önce göç ettirilen Ermeni halkının büyük kısmının da emniyet içinde geri dönmelerini sağlamıştır.

⁶ Herkesin mal ve can güvenliğini sağlayacak yasal tedbirler alınmıştır. Bkz. M.Saray, Ermenistan ve Türk Ermeni ilişkileri. İstanbul, 2003, sayfa 58

Ne var ki, Türkiye ve Ermeniler üzerinde oynanan oyunlar henüz bitmemiştir. Fransızlar ve İngilizler, Mondros Mütarekesi şartlarını hiç sayarak Maraş'dan Adana'ya kadar uzanan güney vilâyetlerini işgal ettiler. Aralarındaki anlaşma gereği Fransızlar bölgenin kontrolünü devraldılar. Fransız askerleri ile bölgeyi kontrol edemeyeceğini anlayan Fransa, kendi himayesinde Ermenilere, "Kilikya Ermeni Krallığı"nı kuracağını söyleyerek onları son bir maceraya sürüklemiştir. Fransızlara güvenen Ermeni din adamları tehirden dönen Ermenilerin önemli bir kısmını güney vilâyetlerine göndererek oradaki soydaşları ile birlikte hem kendilerinde ve hem de Türklerden binlerce hayatın kaybolmasına sebep olmuşlardır. Yaptığı teşebbüste başarılı olamayan Fransa, Türkiye ile anlaşarak Ermenileri kaderleriyle baş başa bırakmıştır. Atatürk'ün Türkiye'de kalabileceklerini söylemesine rağmen Ermeniler, "Türk Halkına çok kötülükler yaptık. Burada kalıp onlara merhaba komşu diyecek yüzümüz yok" diyerek Türkiye'den ayrılmışlardır⁷.

Bu arada İngilizler, müttefiklerinin de yardımı ile, sözde soykırım mahkemesi oluşturmuşlar ise de, Türklerin, Ermenileri kasıtlı olarak öldürdüklerine dair bir delil bulamadıkları için kurdukları mahkemeyi lâğvetmek mecburiyetinde kalmışlardır.

Lozan Barış Görüşmeleri esnasında İngilizler ve Fransızlar, Ermeniler için yeniden toprak talebinde bulunmuşlar ise de, Türk heyeti başkanı İsmet Paşa'nın gerekçeli itirazı ile konu gündemden düşmüştür. İngilizler ve Fransızlar, uzun süren Ermeni hamiliğini bırakarak, Türklerin aklılığını kabul etmiş ve Lozan Barış Antlaşmasını imzalamışlardır. Böylece, Ermeni konusu hukuken bütün tarafların gündeminden çıkmıştır.

Ermenileri, emperyalist emelleri için en çok kullanmış olan Çarlık Rusya'sını devirerek Sovyet rejimini kuran Bolşeviklerin, Ermeni konusunu yepyeni bir boyut ile ele aldığını görüyoruz. İkinci dünya harbi sonunda boğazların müşterek kontrolü ile birlikte Kars ve Ardahan'ı Ermeniler için isteyen ve Türkiye'yi resmen tehdit eden Sovyet yönetimi, Türkiye'nin Nato'ya girmesi üzerine, önce Erivan'da bir Soykırım Anıtı diktirmiş, sonra da Ermeni tehcirinin 50. yıldönümü olan 1965'de Ermenilerin Türkiye aleyhinde teröre başvurmaları için her türlü yardımı yapmıştır. Ermeni terör örgütü ASALA'yı eğiten Sovyetler, bu terör örgütünün pek çok Türk diplomatını öldürmelerine sebep olmuştur.

Ermeniler, yaptıkları terörün dünya kamuoyunca tasvip edilmediğini görünce, bu sefer de Ermeniler'den zorla topladığı para, Fransa ve ABD'deki Ermenilerin oylan ile satın aldıkları bazı

⁷ M.Saray, Ermenistan ve Türk Ermeni İlişkileri, s. 90-91

milletvekillerini Türkiye aleyhinde bazı ülkelerde soykırım yasaları çıkartmaya başlamışlardır.

İşte bu olayların cereyan etmeye başladığı 1980'lerin başından itibaren Türk Tarih Kurumu ile 1983'te kurulan Atatürk Araştırma Merkezi Başkanları iyi birer proje hazırlayarak Ermeni konusunu ele alsalar ve belgelerle Ermeni iddialarını çürütselerd ki konu asla bugünkü kadar aleyhimize gelişmezdi.

Ermeni dostlarımız, onları kışkırtan ülkelerin ve mihrakların da yardımı ile bu olayı o kadar yanlış yöntemlerle yanlış yerlere götürerek, Türkiye'yi ve Türk halkını suçlamışlardır ki, bunu kabul etmemiz mümkün değildir. Çünkü olaylara objektif bir şekilde bakıldığında, Türk Devleti'nin ve milletin böyle bir suçlamayı hak etmediği görülecektir. Bu konuda araştırma yapan bir akademisyen olarak, gerçeklerin ortaya çıkarılarak bütün medeni dünyanın gözü önüne serilmesini ben de istiyorum. Zira, hem Türklerin, hem de Ermenilerin pek çok insan kaybettiği o devrin olayları, Ermenilerden daha çok bizi üzmüştür. Çünkü hem Türkler daha çok kayıp vermiş, hem de asırlar boyu geliştirilen Türk-Ermeni dostluğu bozulmuştur. Biz Türkler, bütün bu olanlara rağmen Türk-Ermeni dostluğunu yeniden kurmak ve canlandırmak istiyoruz. Bu sahada üzerimize düşeni yaptık ve yapmaya da devam edeceğiz. Yeter ki Ermeni dostlarımız da samimi olarak bizimle işbirliği yapsınlar, Taşnak ve Hmçak komitelerinin kindar tutumundan ve baskılarından kendilerini kurtarsınlar.

Rahmetli Kâmuran Gürün Bey'in başkanlığında bendeniz, Dr. Salahi Sonyel ve bazı meslektaşlarımızla birlikte 5-9 Eylül 1990'da Ankara'da yapılan Uluslararası Türk Tarih Kurumu Konferansında, Avrupalı ve Amerikalı tarihçilerin huzurunda, Ermeni tarihçileri ile konuyu enine boyuna tartışmıştık. Son sözü alanlardan biri de ben idim. Toplantıya katılan iki Ermeni tarihçiden Prof. Levon Marashian'a meslektaşlarım adına şu teklifte bulunmuştum. **"I. Dünya Harbi'nin propagandaya yönelik malzemesini kullanarak olayları izah şeklinden vazgeçin. Gelin bir ortak heyet oluşturalım. Bu heyet Türk, Ermeni, Rus, İngiliz, Fransız, Amerikan ve Alman arşivlerinde çalışsın, ilgili belgeleri toplasın. Uzmanlar önünde konuyu yeniden tartışalım. Türkler ile Ermeniler arasında neler olmuş ise, bunlara hem ilmî ve hem de resmî bir açıklık getirelim. Böyle bir çalışmadan çıkacak sonucu biz saygı ile karşılız."**⁸

Benim bu konuşmam ile diğer meslektaşlarımın konuşmaları Prof. Marashian tarafından teybe alınarak California'da Ermenice ve

⁸ Benim ve diğer meslektaşlarımın yaptığı bütün konuşmalar Ermenice ve İngilizce çıkan "ASPAREZ" dergisinin 29 Eylül 1990 tarihli sayısının 18-24. sayfalarında yayımlanmıştır.

İngilizce çıkan “ASPAREZ” dergisinin 29 Eylül 1990 tarihli nüshasında neşredildi. Avrupalı ve Amerikalı tarihçilerin takdirle karşıladığı bu açıklamamıza Ermenilerden, söz vermelerine rağmen, henüz hiçbir cevap gelmedi.

Türk devletini yönetenler de, Türk tarihçileri de böyle ortak bir çalışmaya hazırdılar. Yeter ki Amerika'da, Fransa'da. Türkiye'de ve Ermenistan'da yaşayan Ermeni dostlarımız, kin ve intikam hislerini bir kenara bırakarak, akli selimin ve Ermeni menfaatlerinin emrettiği böyle bir çalışma grubunu oluştursunlar. Konu, ilmi objektiflik içinde ortaya konduktan sonra, gerçekler her iki tarafça kabul edilecektir. Bu oluşum, hem eski Türk-Ermeni dostluğunu ihya etmeye ve hem de her iki halkın da menfaatine olacak yeni gelişmelere ve işbirliğine fırsat verecektir.

Bu arada, Ermenistan'ın devletlerarası hukuku çiğneyerek işgal ettiği Azerbaycan topraklarını boşaltması ve Hocalı'da yapı tıklan katliamdan dolayı Azerbaycan halkından özür dilemesi gerekmektedir. Ermenistan işgal ettiği toprakları boşalttıktan sonra Türkiye-Ermenistan hudut kapısının açılması düşünülebilir.

Lütfen tarihçilerin gerçekleri ortaya koymak için yaptığı ve yapacağı teşebbüsleri yazılarınızla destekleyiniz. Gerçekler objektif bir şekilde ortaya konmadığı sürece yapılan araştırmalar ve bazı aydınlarımızın delilsiz öne sürdüğü görüşler halkımızın kafasını karıştırmaktan başka bir işe yaramayacaktır.

Son günlerde siyasi partilerimizin, Sayın Başbakanımız ile Ana Muhalefet Partimizin Sayın Başkanı konunun halli için gösterdikleri gayreti de son derece olumlu bulmaktayız. Yeter ki konu ehil ellere havale edilsin.